

DR. SZÉKELY DÉNES

**A pápai primátus
Remény vagy akadály az ökumenikus párbeszédben?**

In der ökumenischen Begegnung der Kirche gehört das Amtsverständnis zu den stärksten Hindernissen einer Einigung, da von ihm auch die konkreten Strukturen der Kirchengemeinschaften betroffen werden. Eine besondere Stellung nimmt dabei das sogenannte *Petrusamt* ein, das für die römisch-katholische Kirche im Primat des römischen Bischofs fortlebt und nach ihrem Selbstverständnis eine einzigartige Bedeutung besitzt. Solange sich die Römisch-Katholische Kirche nicht an der ökumenischen Bewegung und an der ökumenischen theologischen Diskussion beteiligt hat, stand die Frage des Papstamtes nicht auf der ökumenischen Tagesordnung. Die Gespräche zwischen den Kirchen zeigen deutlich, dass die Frage des Papstamtes zunehmend in die Tagesordnung ökumenischer Gespräche übernommen wird. Nach dem II. Vatikanum neulich fordert die Enzyklika *Ut unum sint* (1995) zum Dialog über die Ausübung des Petrusamtes durch den Bischof von Rom auf (vgl. 95–96). Dieser Beitrag soll kurz aufzeigen, worum es konkret in der heutigen Diskussion geht und welche gegensätzlichen und gemeinsamen Standpunkte in ihr vertreten werden.

Schlüsselbegriffe: Primat des römischen Bischofs; Petrusamt; Petrusdienst; Ökumenismus; *Ut unum sint*; Dialog zwischen den Kirchen.

Az ökumenikus mozgalom eredményeképpen mélyreható változás állt be a katolikus egyház és a többi keresztény egyház kapcsolatában. A katolikus egyház alapos önvizsgálat után kijelentette, hogy Krisztus egyháza *egy és egységes* alapítójának szándéka szerint (vö. UR 1). Az egység léteve a Szentlélek, ő teremti meg a kegyelmi kapcsolatot Krisztus és a hívek, valamint a hívek és a közösség között. A párbeszéd eredménye az is, hogy a katolikus egyház a többi keresztény egyházat már nem úgy tekinti, mintha azoknak nem kellene lenniük, vagy vissza kellene vezetni őket a katolikus egyház-

ba¹, ahonnan kiszakadtak, hanem velük együtt önbírálatra, az egység utáni vágyakozás szellemében „ökumenikus”, „testvéri” dialógusra törekszik. Ennek lehetősége onnan adódik, hogy egyes keresztény egyházakban több az, ami közös, mint az, ami elválasztja őket egymástól. A különvált egyházak felismerték, hogy az elszakadás folyamatában kölcsönösen követtek el hibákat, ezért minden keresztény közösség bűnbánatra és állandó belső reformra szorul, ahogyan azt a II. Vatikáni Zsinat megfogalmazza: „az Egyház a bűnbánat és megújulás útját járja szüntelen.” (*Ecclesia sancta simul et semper purificanda* - LG 8)

Hosszú volt az út XIII. Leó pápa konzervatív felfogásától II. János Pál pápa nyitásáig. De a 20. század utolsó évtizedében felcsillant a remény, új fejezet kezdődött az ökumenikus párbeszédék hosszú sorában. II. János Pál pápa ökumenikus elkötelezettségének egyik leghitelesebb és legmagasabb szintű dokumentuma az 1995. május 25-én kiadott *Ut unum sint* kezdetű enciklika. Az enciklika nemcsak mérleget készít a Zsinat óta eltelt időszak ökumenikus törekvéseiről s ezek gyümölcseiről, hanem kezdeményezőleg kíván hozzájárulni a Krisztus tanítványai közötti mind teljesebb egység megvalósulásához. A dokumentum azon része váltotta ki a legnagyobb visszhangot, ahol a pápa „türelmes, testvéri párbeszéd” megkezdését kérte „az egyházak felelős vezetőitől és teológusaitól” arról, hogyan változhatna a pápai primátus gyakorlásának módja – a hitbeli lényeg változatlanul hagyása

¹A 19. században az egyház még nyíltan elutasította a protestánsok egyesítő mozgalmait, megtiltva híveinek az ökumenikus mozgalom gyűlésein való részvételt. Egyetlen járható útnak a XIII. Leó pápa (1878–1903) által kijelölt *unionizmust* tartotta, melyben a keresztények egységét kizárólag a római egyházhoz való visszatérésben jelölte meg (DS 2918). A mozgalomban való részvételt megtiltotta, sőt a *Life and Work* 1919-es és 1921-es nemzetközi konferenciájára való meghívást elfogadókat XV. Benedek (1914–1922) interdictióval sújtotta.

mellett – úgy, hogy az elfogadható legyen ökumenikus szempontból is (UUS 95–96).

Az enciklikában a pápa a saját hivatalát érintő legfontosabb ökumenikus problémákkal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy az övé lényegileg szolgálati funkció: „Róma püspökének küldetése a pásztorok körében a virrasztásban (episzkopein) áll, hasonlóan az őrhöz, úgyszólván a pásztorok által minden részegyházban a pásztor Krisztus igaz hangját hallják” (UUS 94). Különbséget tesz a primátus lényege és gyakorlása között, ami világosan mutatja, hogy Isten akaratára nem annak konkrét jogi megvalósulási formáját, hanem az általa kifejezett küldetést kell visszavezetni.

Az enciklika azoknak a II. János Pál pápa által kiadott körleveleknek a sorába tartozik, melyek a Zsinat tanítását kívánják aktualizálni és az Egyház életében gyümölcsöztetni egy-egy meghatározott területen. Az *Ut unum sint* pápai irat az *Unitatis redintegratio* ökumenizmusról szóló zsinati határozat hiteles értelmezését, továbbgondolását, alapelveinek alkalmazását kívánja adni, s elsősorban a pápai primátus ökumenikus megközelítésének kérdésében kezdeményezőleg lép fel. A pápai primátusról szóló fejtegetések kulcsmondata a következőképpen hangzik: „Meg vagyok róla győződve, hogy ebben a tekintetben különös felelősségem van, mindenekelőtt a keresztény közösségek többségének ökumenikus törekvésének észrevételében, továbbá, hogy meghalljam a felém irányuló kérést: találjam meg a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely – küldetésének egyetlen lényeges mozzanatáról sem mondva le – kitérül az új helyzet fele” (UUS 95).

Ökumenikus szempontból igen fontos ez a téma, hiszen főleg a lutheri reformáció óta itt kristályosodott ki a legerősebb és a legmakacsabb ellentét a különböző keresztény felekezetek között. Ezért talán nem lesz fölösleges azt a néhány pontot röviden megneveznünk, amelyben a teológiai kutatás mai, elméletileg minden felekezet számára mérvadó, illetve elfogad-

ható állását lehet felismerni.² A keresztények egységének útjában éppen a pápai primátus tűnik az egyik legnagyobb akadálynak. A pápa *egyetemes joghatósági* igénye és tanításának *tévedhetetlensége* áll a nem katolikusok bírálatának középpontjában. Emellett nincs egyetértés a pápai hivatal szentírási eredetének- s így isteni jogi alapjainak tekintetében sem.

Az ökumenikus párbeszéd jelenlegi állása szerint a primátus témája több felekezet számára még nem tűnik szükségszerűen érintendő pontnak, miközben mások részéről nagyfokú nyitottság tapasztalható. Kétségtelenül nagy jelentőséget ad a kérdésnek az a tény, hogy a primátus a katolikus identitás meghatározó eleme, s ezáltal megkerülhetetlen a párbeszéd során, aminek végső célja nem lehet más, mint annak kutatása, mi Krisztus akarata az egyházra vonatkozóan.³ A hit és az egyház intellektuális méltósága azonban – vagyis a fides és a ratio – arra kötelez bennünket, hogy az ökumenikus utat folytassuk. A Római Katolikus Egyház a II. Vatikáni Zsinattal már megvalósította az igazi ökumenikus fordulatot a protestáns és az ortodox egyházak felé. Az elmúlt időszakot viszont, beleértve napjainkat, egyszerre jellemezi a lelkesültség és az elbátortalanodás⁴.

A kereszténység jövője jórészt az ökumenizmustól, a krisztushívők egységétől függ. Hogy milyen lesz ez a konkrét, látható egyházi egység, pontosan nem lehet meghatározni. Egy bizonyos, amint II. János Pál pápa nem egyszer hangsúlyozta: a katolikus egyház visszafordíthatatlanul elkötelezte magát az ökumenizmusban. És a pápaság, a péteri szolgálat mint a látható egység jele, a zsinat óta olyan képet ölt, amely nem az

²Vö. GÁNÓCZY Sándor: *Az Egyház*, Szeged 1995, 139.

³Vö. ÉRSZEGI Márk Aurél: *A pápai primátus, ahogy a nem katolikusok látják*, in: *Távlatok* 69 (2005/3), 301–308, 301.

⁴Vö. KRÁNITZ Mihály: *A péteri tiszttség ökumenikus gyakorlásának megközelítése*, in: *A péteri szolgálat a harmadik évezred küszöbén*, Budapest 2008, 115–142, 117.

egység akadály, hanem az egység közvetítője, így a reménység jele. A jövő egységben természetesen helyet kell hagyni a jogos pluralizmusnak, hiszen az igazi egység nem beolvaszt, hanem differenciál, megőrzi az egyes összetevők színes gazdagságát.⁵

1. Primátus és az ortodoxok

A római katolikus egyház és az ortodoxia párbeszéde évszázadokon át háttérbe szorult. A 20. század első évtizedeiben egyre inkább felerősödtek a közeledést támogató törekvések. A konstantinápolyi ökumenikus pátriárka egy 1920-ban kiadott írásában sürgeti a keresztény egyházak együttműködését, a II. világháború előtt csaknem minden ortodox egyház (az oroszok nem!) képviselteti magát az ökumenikus megbeszéléseken, az 1948. augusztus 30-án Amsterdamban megalakult *Egyházak Ökumenikus Tanácsának* három ortodox egyház rögtön tagja lesz (Konstantinápoly, Ciprus és Görögország), 1961-től pedig az oroszok csatlakozása után a több ortodox egyház is tagja lett az EÖT-nek.⁶

A katolikus-ortodox kapcsolatok javulását találkozások sora nyitotta meg: VI. Pál pápa és I. Athenagorász konstantinápolyi pátriárka találkozásai 1964-ben Jeruzsálemben; 1967-ben Rómában és Isztambulban (vagyis Konstantinápolyban) az újbóli egyesülés reményét keltették. 1965. december 7-én, a II. Vatikáni Zsinat végén VI. Pál pápa és I. Athenagorász pátriárka egy időben és kölcsönösen visszavonták az 1054-es kiközösítést. Új lendületet adott a közeledésnek, amikor 1978-ban II. János Pál pápa és I. Dimitriosz pátriárka találkozása után 1979-

⁵Vö. SZABÓ Ferenc: *A pápaság: akadály vagy remény az ökumenizmus útján?* in: *Távlatok* 9 (1993/1), 24–31, 31.

⁶BREMER, Thomas: *Die orthodoxen und die altorientalischen Kirchen*, in: *Kleine Konfessionskunde*, Paderborn 42005, 81–138, 130–133.

ben létrehozták a püspökökből és teológusokból álló Vegyes Bizottságot, mely utoljára Ravennában ülésezett a pápai primátus kérdéséről (2007. október 8-15.). Megállapodtak abban, hogy antióchiai Szent Ignác szavai szerint „Róma elől jár a szeretetben”. Azonban a katolikusok és ortodoxok nem egyeznek meg ennek a primátusnak az előjogaiban, mivel különböző módon értelmezik gyakorlásának módját, valamint szentírási és teológiai alapjait. Mivel az ortodoxiának nincs egységes vezetése és képviselője, a nemzeti ortodox egyházak függetlenek és önállóak, mindegyik felett pátriárka áll, aki csak saját területén illetékes. Tiszteletbeli hely illeti meg ugyan a konstantinápolyi pátriárkát, ám egyfajta primátusát nemrég éppen egy másik ortodox egyház kérdőjelezte meg.⁷

A katolikus–ortodox hivatalos dialógus során a primátus nem került még kifejezett formában napirendre. A Római Katolikus Egyház és az Ortodox Egyház Teológiai Párbeszédének Nemzetközi Vegyes Bizottsága Valamó-i ötödik plenáris ülésén, 1988-ban az egyházi rend szentsége állt a megbeszélések középpontjában: *„Az egyházirend szentsége az egyház sakramentális struktúráján belül, különös tekintettel az apostoli szukcesszió jelentőségére Isten népe megszentelése és egysége szempontjából”*. Bár formálisan nem vitatták meg Róma püspökének primátusát, a *Valamói nyilatkozat* (Finnország) említést tesz a római egyház első évezredbeli elsőbbségéről és úgy fogalmaz, hogy arra a párbeszéd későbbi fázisában kell visszatérni. Ortodox viszonylatban ez az egyetlen hivatalosnak minősíthető szöveg a témával kapcsolatban. A vegyes bizottságban további munka folyt az egyházi tekintély és a kommunió témájában, de a párbeszéd fókusza az 1990-es évek elején – ortodox kérésre – áttevődött a keleti katolikus egyhá-

⁷A ravennai katolikus-ortodox teológiai vegyes bizottság megbeszéléséről az orosz ortodox egyház képviselői a konstantinápolyi pátriárkátussal való nézeteltérésük miatt kivonultak. Vö. KRÁNITZ, 119–121.

zakkal kapcsolatos nézeteltérésekre (az „uniatizmus”⁸ problémájára). A témával kapcsolatos ortodox álláspont leginkább az egyes egyházi vezetők nyilatkozataiból, tudományos publikációkból, valamint a nemzeti, nem hivatalos keretek között zajló párbeszéd irataiból nyerhető ki. Ez utóbbiakról azonban nem mindig mondható el, hogy egyeznének saját egyházuk vezetőinek véleményével.⁹

Az ortodox teológusok véleménye érthető módon közelebb áll hozzánk, mint a protestánsoké, hiszen a keleti egyházakat erősen jellemzi az apostoli tradícióra való hivatkozás. *Paul Evdokimov* (1901–1970) orosz-ortodox teológus szerint Péternek tekintélyi elsőbbsége van, nem hatalmi.¹⁰ Annyiban első és annyiban sziklaalap, amennyiben Jézust megvallja Isten Fiának (Mt 16,18). Akik ezt a hitet megvallják, azok tulajdonképpen mind örökösei karizmájának, kiváltképp azonban azok a püspökök, akik hivataluknál fogva Péter szerepét öltik magukra. Péter hivatala mellett azonban a keleti liturgia Pált is ünnepli, mint akiben kikristályosodott Isten népének prófétai küldetése, továbbá Jánost, akit úgy tekint, mint a lelkiség kifejezőjét. Péter tekintélyének tehát egyensúlyban kell lennie Pál és János tekintélyével illetőleg hivatalával. Az Egyház, mint Krisztus teste, nem jogi fogalom, hanem élő szervezet, amelynek istenemberi tulajdonságai vannak. A jog mindig alá van vetve a kegyelmi rendnek. A három hivatal egyensúlya létrejöhet a Szentháromság hasonlatosságára. Ott az Atya biztosítja az egységet a három személy egyenlőségének megsértése nélkül. Ezt a gondolatot kell a püspöki

⁸Az *uniatizmus* azt a folyamatot jelöli, amely során kivált a 17–18. században egyes ortodox egyházak a katolikus egyházhoz csatlakoztak (Rómával egyesültek – unió).

⁹Vö. ÉRSZEGI, 302.

¹⁰ Vö. URBAN, Hans Jörg, *Petrusamt–Primat*, in: URBAN, Hans Jörg/ WAGNER, Harald (szerk.), *Handbuch der Ökumenik*, Band III/2, Paderborn 1987, 131–147, 144.

kollégiumba, illetőleg az Egyházba is átvinni. Már Irenaeus úgy látta, hogy Péter széke a szeretetben és a gondoskodásban az első. Róma előjoga ezért az összehangolás, a tanács és a tanúságtétel, nem pedig a hatalmi szó.

A keleti egyház nem akar mindenféle primátust feltétlenül elutasítani, csak azt és akként, amit és ahogyan arról az I. Vatikáni Zsinat hozott határozatot. Már az ősegyházból származó Apostoli konstitúció 34. kánonja megkívánta, hogy minden nép püspökei tekintsenek egyet elsőnek, és tartsák fejüknek, mert csakis így lesz egység közöttük. Ebben kifejeződik az autókefalia és egyszersmind a kollegialitás is. Amíg az Egyház osztatlan volt, a római püspököt mindenütt elismerték elsőnek; mindenesetre elsőnek az egyenlők között. De ha a római püspök – az apostoli hagyományra hivatkozva – különleges jogokat követel, akkor már megzavarja a kollegialításban meglévő egységet és rendet. Ha tehát a katolikus fél valóban folytatni akarja a párbeszédet, meg kell találnia a módot is, hogy tevékenyen szorgalmazza a közeledést.

Egy másik ortodox teológiai szakértő, *Emmanuel Lanne*, a római San Anselmóban a keleti teológia tanára úgy látja, hogy a közeledés nem valósítható meg elméleti vita, hanem csakis gyakorlati lépések által. Keleten mindig is többet számított a gyakorlati magatartás, mint bármely elvi kijelentés. Továbbá: a keletiek szerint az Egyház valóban szakramentális életében fejezi ki önmagát. Ezért kellene törekedni a kánoni és a szakramentális élet fokozatos egységére. Azután olyan ekkleziológiát kellene kifejleszteni, amely inkább a közösség életén, nem pedig a jogrenden alapul. Ily módon biztosítani lehetne a keleti egyházak autonómiáját, hagyományaiknak az apostoli időkgig felmenő folytonosságát. Kétségtelen, hogy Róma nem vonhatja vissza dogmatikai döntéseit, mégis inkább az életet lehetne előnyben részesíteni az elméleti tanítással szemben. A primátus fontos tényező az Egyházban, de el kell ismerni, hogy

Kelet a maga kollegiális szervezetével is megtartotta evangéliumi hitét.¹¹

Reménykeltő lehet az *Ut unum sint* enciklika nyitása, valamint XVI. Benedek pápa és I. Bartolomaiosz konstantinápolyi pátriárka találkozása 2006-ban, a pápa törökországi látogatása alkalmával. A két egyházfő közös nyilatkozatban kifejezte elköteleződését a dialógus mellett. Azonban az ortodox világban ma nagyobb befolyásnak örvendő moszkvai patriarkátus és a görög ortodox egyház nem mutat ugyanakkora párbeszédkészséget, mint a konstantinápolyi pátriárka.¹²

2. Primátus és a protestánsok

A reformáció egyházainak önértelmezésében az igaz egyház alapja és kritériuma kizárólag az élő módon hirdetett evangélium. Ezért az egyház egysége csak hitben ragadható meg. Az evangélium primátusa miatt az egyháznak nem lehet látható feje, csakis láthatatlan feje: Jézus Krisztus. Az evangélium szolgálatában és hatalma alatt azonban az egyházi tisztségviselők vezetői funkciót vállalhatnak az egyház minden területén.¹³

A reformátor Luther Márton a pápaság elutasításáig nem valamilyen elméleti belátás alapján jutott el, hanem mindenekelőtt azért, mert az ő felfogása szerint a pápa ténykedése nem volt biblikusan megalapozva, pl. búcsú engedélyezése. A pápát akkor ismeri el, ha a szavai és a tettei megfelelnek az Írásnak. 1517-től kezdődően próbálkozott azzal, hogy bebizonyítsa, a pápaság nem isteni, hanem csupán emberjogi. Külön kell

¹¹Vö GÁL Ferenc, *Péter elsősége ökumenikus párbeszédben*, in: Teológia 3 (1971) 190–192, 191–192.

¹²Vö. ZAMFIR Korinna, *Ökumenikus teológia*, Kolozsvár 2007, 196.

¹³Vö. WIEDENHOFER, Siegfried, *Ekkleziológia*, in: SCHNEIDER, Theodor (szerk.), *A dogmatika kézikönyve II.*, Budapest 1997, 49–159, 152.

választani a lutheri pápával vitakozó alapcélt és az ő pápaságot ténylegesen elutasító magatartását, mivel ez képezi a szakadás eredetét, és az nem lényegtelen, hogy a későbbi reformátorok is ezt szem előtt tartották. Később a smalkaldeni cikkelyek (1537) idejében Luther ugyanis az isteni jogra hivatkozva világosan elutasítja a pápaságot. A pápai primátusra a Szentírásban semmilyen adatot nem talált, és ennek a kifogástalanságát ezáltal megcáfolhatónak tartotta, szerinte a pápák ismételen tévedésben vannak. A pápa, ennek következtében számára nem a kereszténység feje, hanem tulajdonképpen Róma püspöke, akinek emberjogilag bizonyos értelemben elsőbbsége lehet a többi püspökkel szemben. Azt az állítást, mely szerint az ember üdvössége a pápával szembeni engedelmességtől függ, Luther határozottan elutasította.¹⁴

A protestáns teológiai felelet megfogalmazásánál történelmileg és dogmatikailag legmesszebbre *Wenzel Lohff*, hamburgi evangélikus professzor nyúl, amikor felteszi a kérdést: Antikrisztus volna-e még ma is a pápa Luther szemében? Az egykori kijelentést a speciális történelmi helyzettel és a teológiai nézetek merev ütközésével magyarázza. Ma ez nem ismélődhetne meg. Luther úgy látta, hogy a Mt 16-ban és Jn 21-ben előforduló egyházi hatalom az evangélium hirdetésére vonatkozó teljhatalmat jelenti. Krisztus ígéje által, nem pedig hivatalos viselő emberek által kormányozza Egyházát. Jelenlétét nem valami Egyházon belüli történelmi intézmény (mint pl. a pápaság) biztosítja, hanem az evangéliumnak és az evangéliumban meghatározott szentségeknek az engedelmes elfogadása. A megigazulás ebből az önkéntes, szabad döntésből fakad. A pápaság, mint hatalmi intézmény, épp ezt a szabadságot veszélyezteti, és egyúttal az evangélium fölé emeli önmagát. Ilyen hatalmi visszaélés volt abban az időben a búcsúk hirdetése is. Mindenesetre Luther Anti-

¹⁴Vö. URBAN, 134–136.

krisztuson nem a Jelenések könyvében szereplő külső ellenséget értette, hanem az Egyházban magában fellépő ellenséget. Lohff szerint a katolikus Egyház a vallásszabadság tételének proklamálásával nagyot lépett előre. Elismerte, hogy az evangélium-adta szabadság az ember elidegeníthetetlen joga, s ezzel egyben, lehetővé tette a megigazulás kérdésének megértőbb tárgyalását is. Protestáns értelemben az üdvözítő hit azt a szabadságot jelenti, hogy az ember önállóan és kritikával keresi az igazságot, mind a hit megalapozásában, mind pedig az erkölcsi döntésben. Ez a hit azonban veszélybe kerül ott, ahol a tekintély – bár az egység kedvéért – hatalmi szóval közbelép. De másrészt veszélybe kerülhet ott is, ahol az egyéni szabadság kedvéért elhanyagolják a hit közösségét, és az egységre való törekvést. Ezért ma a Péter-szolgálatára vonatkozó kérdést így kell feltenni: Lehet-e a pápaság a hívő számára annak a tanúságtételnek jele, amely egyszerre fejezi ki az Egyház látható egységét és hitének szabadságát?

Heinrich Ott, baseli református professzor a *tekintély* fogalmából indul ki.¹⁵ A vallási tekintély nem lehet gyámkodó közvetítő. Tiszteletben kell tartania azt a lelkiismereti szabadságot, amelyet a természet és a kinyilatkoztatás egyaránt javall. Péter tekintélye, mint egyházi tekintély, magában foglalja a pásztori szolgálatot, a hit folytonosságának szolgálatát (testvéreinek megerősítője Lk 22,32), továbbá az egység és szilárdság szolgálatát. Ennek a hármas feladatnak az Egyház lényegi küldetésében kell megnyilatkoznia, vagyis ott, ahol Krisztus evangéliumát hirdetik és szakramentálisan megjelenítik. Péter tekintélye tehát *pasztorális szolgálat* a kinyilatkoztatott igazság tételes hirdetésében. Az igazság azonban csak dialógussal közelíthető meg. Már a kinyilatkoztatás maga is párbeszéd Isten és ember között, Isten maga így akarja az embert elve-

¹⁵ *Die Lehre des I. Vatikanischen Konzils. Ein evangelischer Kommentar*, Basel 1963, 144–155.

zetni az igazságra. Viszont ma az emberiség új helyzet előtt áll: a technika és kultúra hatására egyre jobban jelentkezik az egységre való törekvés is. Épp ezért ma már világviszonylatban kell összehangolni a kereszténység párbeszédét is. A hit sorsa ugyan nincs a véletlenre bízva: folytonossága jelenti tévedhetetlenségét is (Jn 16,13). De a teológiai kifejtés lehet eleve-nebb, egységesebb vagy ellentmondásos. A pápai tekintély feladata lehetne a kor követelményeinek megfelelő kifejtésnek az irányítása. Ez úton – az egységessé forró emberiségben – egyszerismind elősegítené az evangélium egységes hirdetését is, továbbá ösztönző és békebíró lehetne. De szerepe feltételezi a testvériség szellemének ápolását, a lelkipásztori okosságot, a párbeszédre való rátermettséget, a megértő tapintatot és a Krisztus ügyéért való buzgólkodást. Az idézett szerző beállítá-sában Péter szolgálata a jövőben megvalósítandó feladat, nem pedig Krisztustól alapított intézmény, amely folytatódik a római pápa hivatalában. Nehéz viszont elgondolnunk, hogyan lehet életképes egy ilyen irányító-kommunikációs központ, megfelelő hatalom és különleges karizma nélkül.¹⁶ Tehát, amint látjuk, a két protestáns szerző felfogása legfeljebb gyakorlati értéket tulajdonít Péter szolgálatának. A Péternek adott személyes hatalom, illetőleg az ő tekintélyének folytató-dása a pápában csakis a római Egyház történelmi hagyománya, nem pedig Krisztus akarata.

A történelem azt mutatja, hogy a primátus gyakorlásának többféle módja volt. A pápaság önmagában nem vita tárgya, viszont néhány előjoga igen vagy még inkább a mód, ahogy értelmezik és gyakorolják ezeket (vö. UUS 94–95). A pápasá-got ma érintő bírálatok túlnyomó része éppen ennek elismeré-séből indul ki. Egyre nyíltabban beszélnek a „pápaság reform-járól”, „új pápaságról”, „evangéliumi pápaságról”, „a pápaság újraelapításáról”, de mindig azon meggyőződés alapján, hogy a

¹⁶Vö. GÁL, 190–191.

pápaság az egyház tartópillére, törvényes és szükségszerű az egység és katolicitás megvalósításához. Egyszóval pápára szükség van – sőt valaki még azt is mondta – ha nem volna, ki kellene találni. A ma terítéken levő kérdés nem akörül forog, hogy legyen vagy ne legyen pápaság, hanem hogy az milyen formát öltjön. Ez tehát a pápaságról ma folyó vitának első kiemelkedő irányvonala, amit leginkább a pápaság kritikával való elfogadásának definiálhatnánk.¹⁷

Noha a pápai primátus és tévedhetetlenség témája továbbra is olyan katolikus követelmény, amelyet sem az ortodox, sem az anglikán egyház, sem a reformáció egyházai nem tudnak elfogadni, a téma megközelítése az említett egyházak részéről nem elhanyagolhatóan módosult. Az exegézis rávilágított egyrészt arra a tényre, hogy valamennyi újszövetségi hagyomány értelmében Simon Péter jelentős helyet foglalt el Jézus tanítványai körében, a tanítványok szószólójaként, a messiási hitvallás megfogalmazójaként, a kulcsok és a tizenkettővel együtt, az oldás-kötés feladatának letéteményeseként, a Feltámadott tanújaként, a tanítványok megerősítőjeként, a nyáj pásztoraként, az apostoli közösség vitás kérdéseinek eldöntésében mérvadó személyként. Ebből a felismerésből adódik egyrészt a követelmény, hogy a nem katolikus egyházak, ha magukra nézve nem is tudják kötelezően elismerni a tényleges pápai joghatóságot, ne vessék el a péteri tisztet, mint a Szentírással ellentéteset, hanem fogadják el értelmét és létjogosultságát, mint az egyház egységére irányuló, az Újszövetségben gyökerező szolgálatot. Fries Lutherre hivatkozik, aki a „pápai zsarnokságot” következetesen elutasította, de aki nem egy alkalommal kijelentette, hogy kész lenne a pápát és vezető pozícióját elismerni, amennyiben elfogadná, vagy legalább megtúrná a hitből való megigazulás evangéliumát.

¹⁷ Vö. CORSANI, Bruno/ RICCA, Paolo, *Péter és a pápaság a mai ökumenikus párbeszédben*, Budapest 1980, 65.

Ebből kiindulva veti fel Fries a kérdést, hogy vajon a megigazulásra vonatkozó katolikus-lutheránus dialógus, amelynek következtében világossá vált, hogy a két egyház között nem áll fenn már egyházalválasztó különbség e tekintetben, nem kellen-e odavezesse a lutheránus egyházat, hogy a pápasággal kapcsolatos álláspontját felülvizsgálja? Ez a kérdés a megigazulásról szóló Közös Nyilatkozat¹⁸ 1999-es aláírása óta még aktuálisabb.¹⁹

3. Katolikus-anglikán párbeszéd

A katolikus–anglikán párbeszédnek a II. Vatikáni Zsinat óta három szakasza volt. Az első az előkészítő bizottság 1967–68 közötti munkájából állt. Az érdemi párbeszéd az 1970-es években kezdődött az *Anglikán–Római Katolikus Nemzetközi Bizottság* (ARCIC) keretében. Ennek következtetései az 1976-os *Velencei Nyilatkozat* (Authority in the Church I) a hozzá fűzött magyarázó megjegyzésekkel (Elucidations to Authority I), valamint az 1981-es *Windsori Nyilatkozat* (Elucidations to Authority I), bekerültek – más dokumentumokkal együtt – az ARCIC első fázisának 1982-ben kiadott Zárónyilatkozatába (The Final Report). Az „ARCIC I.” Zárónyilatkozata nagy reményeket keltett a katolikusbarát anglikánokban a két egyház közeli egyesülésére vonatkozóan. Az anglikánok egyfajta

¹⁸ A Nyilatkozat aláírására mindkét fél felelős egyházi vezetősége részéről 1999. október 31-én (a reformáció emléknapja) került sor Augsburgban, az 1530-as vallásbéke és a *Confessio Augustana* városában. Ez a szöveg összefoglalja a több mint harminc éve folyó lutheránus-katolikus párbeszédnek a megigazulás kérdésében elért eredményeit. A 16. században kimondott kölcsönös elmarasztalásokat visszavonták, a két fél között konszenzus jött létre a megigazulástan alapvető igazságait illetően. KASPER, Walter, *Egy Úr, egy hit, egy keresztség*, in: Mérleg 38 (2002), 280–296, 288.

¹⁹ Vö. ZAMFIR Korinna, *A katolikus-protestáns egyháztani párbeszéd eredményei*, Kolozsvár 2007, 348–349.

zsinatának számító Lambeth Konferencia nagy többséggel jóváhagyta a dokumentumnak az Eucharisziára és a szent szolgálatra vonatkozó részeit, és – bizonyos fenntartásai ellenére – pozitívan értékelte az egyházi tekintélyről szóló következtetéseket is. Róma a tekintéllyel kapcsolatos szövegrészeket bírálta, ugyanis a Zárónyilatkozat a tévedhetetlenség és a recepció kérdését (a tanítóhivatali megnyilatkozások elfogadása az egyház közössége részéről) másképpen értelmezte, mint az I. Vatikáni Zsinat.²⁰

Láthatólag az anglikán–katolikus egységtörekvés útjában álló legnagyobb akadálynak éppen az egyházi tekintély, így a pápai primátus természete bizonyult, amit a következő időszakban tovább súlyosbított az anglikán közösségen belüli vita a nők pappá, illetve püspökké szenteléséről.²¹

Elmondható, hogy a pápai primátus megértésében egy közösség sem jutott olyan közel a katolikus egyházhoz, mint az anglikánok. Az ARCIC által folytatott párbeszéd során elismerték, hogy az egyetemes primási szolgálatra – többek között a globalizáció hatására is – az egyetemes egyháznak mindinkább szüksége van. Fenntartásaikat viszont főleg a kedvezőtlen történelmi tapasztalatok táplálják. Így az egyház egységének helyreállítására vonatkozó felhívásban is – például II. János Pál *Ut unum sint* enciklikájában – az anglikánok a Szentszék

²⁰ Vö. ÉRSZEGI, 302–303.

²¹ 1976-ban a Hittani Kongregáció „*Inter insigniores*” című nyilatkozatában megindokolta és megerősítette azt a gyakorlatot, hogy csak férfiak pappá szentelése engedélyezett. Az 1983-ban megjelent CIC. Egyházbizományi kódex kimondja: „*A szent egyházi rendet érvényesen csak megkeresztelt férfi veheti fel*” (vö. 1024 kánon). A *Katolikus Egyház Katekizmusa* (1993) bővebben is megindokolja a tilalmat (vö. 1577), majd II. JÁNOS PÁL pápa 1994-ben kiadott „*Ordinatio sacerdotalis*” apostoli levelében ismét megerősítette, hogy csak férfiak szentelhetők pappá. A pápai levél tulajdonképpen nem tartalmaz semmi újdonságot az előző, hasonló megnyilatkozásokhoz képest, s mégis erős visszhangot váltott ki nem csak az egyházban, hanem a sajtóban is.

legfőbb joghatóságának való engedelmességre és behódolásra vonatkozó felszólítást láttak.²² Róma primátusával, egyetemes joghatóságával kapcsolatban nehezen fogadják el, hogy a pápa több mint egyfajta „első az egyenlők között”, s nagyobb hatalomra tart igényt, mint egy zsinati gyűlés elnöke. Ehhez hozzájárul a túlzott központosítástól való félelmük is – például a püspöki kinevezések pápának való fenntartása miatt. Még akkor is, ha elismerik, hogy a pápaságnak megfelelő hatalommal kell rendelkeznie az egyház egységének megvalósításához.

Mindent összevetve az anglikán–katolikus hivatalos párbeszéd során kidolgozott közös dokumentumok alapján az egység megvalósulása akár közelinek is tűnhetne. Azonban e dokumentumok recepciója, vagyis a „hétköznapiakban” való elfogadása továbbra is meglehetősen hiányos mindkét egyház részéről. Emellett az anglikán közösségen belül manapság nagy feszültség mutatkozik, és kérdéses, hogy a közös dokumentumokban megfogalmazott álláspontok mennyire képviselik az anglikánok egészének, vagy legalább többségének álláspontját. A távolságot végül tovább növelte az anglikánok azon döntése, mely megnyitotta az utat a nők pappá, majd később püspökké szentelése előtt, illetve hogy némely anglikán tartományokban bevezették az egynemű párok „házasságának” egyházi megáldását is. Különösen ez utóbbi fejlemények voltak azok, amelyek felerősítették az anglikán kommúnióon belüli hagyományhű közösségek törekvését a Rómával való egyesülésre.

4. Összegzés

A primátus kérdése azóta foglalkoztatja az egyházat egységes vagy megosztott formájában, mióta Krisztus a

²² „Schlußbericht der Anglikanisch/Römisch-Katholischen Internationalen Kommission“: Dokumente wachsender Übereinstimmung, 133–232, itt 167. In: URBAN, 143–144.

főhatalmat Szent Péter apostolnak átadta. Évszázadokon át az elsőbbség az egység feladatát látta el.²³ Sokszor emberi okok miatt ez a szolgálat más fényben tűnt fel Kelet és más a Nyugat számára, sőt a nyugati kereszténységen belül ismét más módon közelítették meg. II. János Pál pápa 1995-ben maga kezdeményezte péteri szolgálatának ökumenikus megközelítését és ezután már közösön lehet és kell keresni, és megtalálni azokat a formákat, „amelyekben ez a szolgálat úgy tud megvalósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne”. A párbeszéd során önmagát senkinek nem kell megtagadnia, a szükséges korrekciókat azonban éppen a kereszténység igényelte evangéliumi parancs miatt - „Legyenek mindnyájan egy” - meg kell tenni.²⁴ A történelem is azt mutatja, hogy a primátus gyakorlásának többféle módja volt.²⁵ Az I. Vatikáni Zsinat egyháztanát a *kollegialitás eszméjével kiegészítő* II. Vatikáni Zsinat már igen fontos lépés volt az ökumené szempontjából, hiszen a pápaság monarchikus-abszolutisztikus képét átalakította. A Zsinat után fellendült ökumenikus párbeszéd is hozzájárult ahhoz, hogy a katolikus egyház kezdjen ráébredni: a pápai primátus gyakorlásának módján lehetne – s ennél fogva kellene is – változtatni.

Összefoglalva elmondható, hogy bizonyos egyetértés kezd kibontakozni a keresztények többségének körében azzal kapcsolatban, hogy az egyháznak szüksége van egy olyan „egységsszolgálatra”, amely világviszonylatban is láthatóan kifejezi összetartozását. Azt is elfogadják a legtöbben, hogy – történelmi hagyományai miatt, de a mai pozíciójából fakadóan is – Róma püspöke az, aki ezt az egyetemes keresztény

²³ SCHWAIGER, Georg, *Päpstlicher Primat und Autorität der Allgemeinen Konzilien im Spiegel der Geschichte*, Paderborn 1977, 5–6.

²⁴ Vö. KRÁNITZ, 141–142.

²⁵ Vö. STIRNIMANN, Heinrich, *Papsttum und Petrusdienst*, Frankfurt am Main 1975, 17–20; SCHATZ, Klaus, *Der päpstliche Primat. Seine Geschichte von den Ursprüngen bis zur Gegenwart*, Würzburg 1990.

egységsszolgálatot, a péteri szolgálatot gyakorolni a leginkább hivatott.²⁶ Az, hogy mára a pápai primátusról folytatott ökumenikus párbeszéd kedvező légkörben zajlik, nem utolsósorban II. János Pál érdeme. Péter-utódi szolgálatának negyedszázada során számos jelképes gesztussal erősítette a kapcsolatokat a többi keresztény felekezettel, amely gesztusok révén a gyakorlatban már több megoldatlan teológiai vagy jogi kérdésen is felül lehetett emelkedni. A primátus tekintélye ugyanis a jogi dimenzió túlmutatóan nemcsak hatalom gyakorlása, hanem mindenekelőtt szolgálat.²⁷

Ha felmérjük az ökumenizmus mai helyzetét, akkor be kell ismernünk, hogy még igen hosszú út áll előttünk, sőt sokszor „egyirányú utcának” tűnik. Katolikus részről megtörtént a kritikus felülvizsgálat: az önvád, a beismerés, és a megbocsátás gesztusai.²⁸ Protestáns részről is történnék figyelemre méltó gesztusok: roppant horderejű felismerés, hogy a Szentírás tudományos vizsgálata alapján belátták, hogy a hagyomány föltétlenül szükséges a Szentírás létrejöttéhez és megértéséhez. Hagyomány nélkül a Szentírás a „levegőben lóg”, egy könyv csupán a többi könyv között. Érdekes módon az ortodox egyház hatására ismerték fel a hagyomány szükségességét, ahol ugyanis elevenen élt „egyedül a hagyomány” elve. „Egyedül a Szentírás” klasszikus protestáns elve nem tudta túlélni a tudományos exegézis krízisét. Történelmi és kritikai kutatások alapján ma már biztosan állíthatjuk, hogy az evangéliumok az ősegyház produktumai, a Szentírás lényegében véve nem más, mint egyházi hagyomány. A Szentírást teljes egészében az egyházi közösség hozta létre,

²⁶ URBAN, 137–139.

²⁷ Vö. ÉRSZEGI, 307.

²⁸ VI. Pál pápa a II. Vatikáni Zsinat III. ülésén bocsánatot kért a múlt igazságtalanságai miatt „különvált testvérektől”, majd II. János Pál pápa 2000 első nagybőjti vasárnapján szintén bocsánatot kért az egységgel szemben elkövetett vétkekért.

örizte és kanonizálta. A hagyomány felfedezése magával hozta a tekintély elismerését, valamilyen hierarchia elfogadását.²⁹

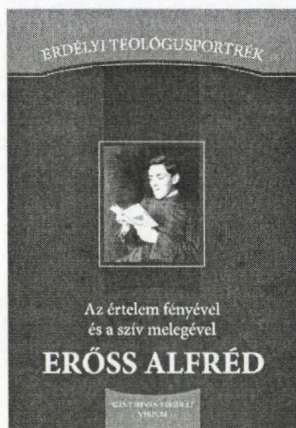
Sok keresztény ember és keresztény közösség belefáradt már abba a régi reménységbe, hogy az ökumené nem távoli utópia, hanem „reális lehetőség” (Fries - Rahner). Ezekkel a hangokkal szemben azzal érvelnek, hogy az ökumenét csakis történeti folyamatnak szabad tekinteni. Emberek néhány év alatt nem képesek revidálni azt, ami évszázadok folyamán jött létre. Az ökumené csakis a hívő reménység türelmes légkörében növekedhet.³⁰ A jövő reménybeli egységes egyháza nem központilag irányított és szabályozott, uniformizált és Európára koncentrált egység lesz, hanem valóban világegyház, különböző kultúrákba beleilleszkedő, a sokszor emlegetett „inkulturációt” kivitelező egység a sokféleségben. Ezt az egységet a pápának nem szabad egyformára szabnia, uniformizálnia, hanem őriznie kell. A pápa hatalmának tényleges határai vannak, amelyeket egyrészt a kinyilatkoztatás határoz meg, másrészt ugyancsak a Szentírásra épülő kapcsolata a püspökök kollégiumához.³¹

A II. Vatikáni Zsinat óta minden vonalon igyekszünk egyházi szolgálatról (munus), nem pedig méltóságról beszélni (vö. LG 22). Kétségtelen, hogy a pápa primátusára is vonatkozik Krisztus kijelentése: aki első akar lenni, az legyen mindenkinek a szolgálója. Ilyen értelemben a „Péter szolgálata” (Petrusdienst) kifejezés alkalmas lehet arra, hogy kellőképpen jelezze a pápai primátus dogmatikai tartalmát és gyakorlásának módját.

²⁹ FILA Béla: *Ökumenikus párbeszéd*, in: *Teológia* 20 (1986), 38–41, 40–41.

³⁰ SCHUSTER, Heinz: *Csalódott ökumné?*, in: *Teológia* 20 (1986/1), 36–38, 36.

³¹ Vö. *Pápaság az ökumenikus dialógusban*, in: *Teológia* 20 (1986), 45–48, 48.

Farkas Zoltán–Jitianu Liviu (szerk.): Az értelem fényével és a szív melegével. Erőss Alfréd emlékezete

Erdélyi teológusportrék I. (sorozatszerkesztő Bodó Márta)

Erőss Alfréd 41 évet élt. Keveset – emberi számítások szerint. Élete mégis gazdag és értékes volt. Aki megismeri életét, aki olvassa gondolatait, meggyőződik erről. A szent teológia doktora és tanára, a termékeny író, a költő, a nehéz időkben, titokban felszentelt püspök. Születésének századik évfordulóját ültük 2009-ben. Jó alkalom volt ez élete és termékeny munkássága felelevenítésére, amelyben a teológia és irodalom szépen összefonódott, egymásra hatva, egymást termékenyítve munkásságában. A dogmatika tanaraként diákjai egyik kedvence volt, csak azért nem lett a pesti teológia professzora, mert nem kapott útlevelet, amikor meghívást ígen. Reményiket, a népi írók munkásságát az élet teológiája felől megközelítő esszéi és tanulmányai máig lenyűgöző olvasmányok.

Az élet értékét sem hosszúsága, sem anyagiakban mérhető „gazdagsága” nem adja meg. Értékes élet az, amely tapasztalatokban, intenzitásban, emberségben gazdag. Az, amely az élet lüktetésének interferenciapontja. Igazán értékes az az élet, amely az Örökkévaló otthona, amelyen áttükröződik az Örökkévaló szépsége, és ebben az ember valós gazdagsága fényt kap. Értékes élet az, amelynek tűzhelyénél életszikra pattan át beléd – írják a szerkesztők a kötet előszavában. (Jitianu Liviu)

Szent István Társulat–Verbum, Budapest–Kolozsvár 2009

176 oldal, 25 lej